

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVI, св. 2

ISSN 0350-185X

UDC 808

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
AND
SASA SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE

SOUTH SLAVIC PHILOLOGIST

Vol. LXXVI, No. 2

Editorial Board

*Dr Rajna Dragičević, Dr Victor Friedman, Dr Najda Ivanova,
Dr Vladan Jovanović, Dr Aleksandar Loma, Dr Alina Maslova,
Dr Sofija Miloradović, Dr Miroslav Nikolić, Dr Slobodan Pavlović,
Dr Predrag Piper, Dr Slobodan Remetić, Dr Jelica Stojanović,
Dr Sreto Tanasić, Dr Zuzanna Topolińska, Dr Anatoly Turilov,
Dr Jasna Vlajić-Popović*

Editor-in-Chief

Rajna Dragičević

BELGRADE

2020

ISSN 0350–185X

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
и
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

књ. LXXVI, св. 2

Уређивачки одбор

*др Јасна Влајић-Појовић, др Рајна Драгићевић, др Најда Иванова,
др Владан Јовановић, др Александар Лома, др Алина Маслова,
др Софија Милорадовић, др Мирослав Николић, др Слободан Павловић,
др Предраг Пийер, др Слободан Ремейтић, др Јелица Симојановић,
др Срејто Танасић, др Зузана Тојолињска, др Анајолиј Турилов,
др Виктор Фридман*

Главни уредник
Рајна Драгићевић

БЕОГРАД
2020

Први број *Јужнословенског филолога* изашао је 1913. године, у Београду. Часопис су покренули Љубомир Стојановић и Александар Белић, чланови Српске краљевске академије. Први уредник *Јужнословенског филолога* био је Александар Белић. Од броја XVIII часопис издају Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ. Часопис излази два пута годишње.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

808

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ филолог = South slavic philologist / главни уредник
Рајна Драгићевић. - [Штампано изд.]. - Књ. 1, св. 1/2 (1913); књ. 2, св. 1/2
(1921)-књ. 11 (1931); књ. 12 (1933)-књ. 17 (1938/1939); књ. 18, св. 1/4
(1949/1950)- . - Београд : Српска академија наука и уметности : Институт за
српски језик САНУ, 1913; 1921-1931; 1933-1939; 1950- (Београд : Birograf
comp). - 24 cm

Полугодишње. - Текст ћир. и лат. - Друго издање на другом медијуму:
Јужнословенски филолог (Online) = ISSN 2406-0763
ISSN 0350-185X = Јужнословенски филолог
COBISS.SR-ID 615183

Секретар Уређивачког одбора
др Владан Јовановић

Рецензенти

др Дејан Ајдацић, др Александар Лома, др Александар Лукашанец,
др Радмило Маројевић, др Александар Милановић, др Мотоки Номаћи,
др Слободан Павловић, др Људмила Поповић, др Биљана Сикимић,
др Марија Стефановић, др Зузана Тополињска

Ово издање финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја
Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2020-14/200174 који је склопљен са
Институтом за српски језик САНУ.

Прихваћено на седници Одељења језика и књижевности САНУ 5. 9. 2020.

Издају

Српска академија наука и уметности, Кнез Михаилова 35, Београд
Институт за српски језик САНУ, Кнез Михаилова 36, Београд

Коректура
Дивна Продановић

Припрема за штампу
Давор Палчић (*palcic@eunet.rs*)

Штампа
Birograf comp d. o. o.
Београд

Решењем Министарства за науку, технологију и развој Републике Србије, број 413-00-724/2002-01
од 17. 7. 2002. године, ова публикација је ослобођена пореза на промет.

САДРЖАЈ

Студије и расправе

Зузана В. Тополињска: Дали предлозите претставуваат посебна зборовна група (<i>pars orationis</i>)?	9
Zuzanna V. Topolińska: Da li predlozi predstavljaju autonomnu vrstu речи?	14
Zuzanna V. Topolińska: Do the Prepositions Represent an Autonomous Lexical Class?	14
Марјан Д. Марковиќ: Анализа на формалната и семантичка деривација на прасловенскиот корен *dvig- во македонскиот јазик	15
Марјан Д. Марковиќ: Формална и семантичка деривација прасловенског глаголског корена *двиг- у македонском језику	24
Marjan D. Marković: Formal and Semantic Derivation of the Proto-Slavic Verbal Root *dvig- in the Macedonian Language	25
Екатерина И. Якушкина: Опыт реконструкции синонимических отношений в праславянской лексике на сербскохорватском диалектном материале	27
Екатерина И. Якушкина: Реконструкција синонимских односа у прасловенској лексици на српскохрватској дијалекатској грађи	46
Ekaterina I. Yakushkina: The Reconstruction of Synonymous Relations in the Proto-Slavic Vocabulary Based on the Serbo-Croatian Dialect material	46
Исидора Г. Бјелаковић: Графијско-ортографска и граматичка начела Павла Соларића и почеци стандардизације српског језика	47
Исидора Г. Бјелакович: Графическо-орфографические принципы Павле Соларича и начало стандартизации сербского языка	76
Isidora G. Bjelaković: Pavle Solarić's Orthographic and Grammatical Principles and the Beginning of Serbian Language Standardisation	77
Jerzy M. Bartmiński: W poszukiwaniu paradygmatu etnolingwistyki: glosariusz kluczowych terminów i pojęć	79
Јежи М. Бартмињски: У потрази за парадигмом етнолингвистике: глосар кључних појмова и концепата	102
Jerzy M. Bartmiński: In Search of an Ethnolinguistic Paradigm: A Glossary of Key Terms and Concepts	103
Євгенія А. Карпіловська: Підходи до опису інновацій у сучасній українській неографії	105
Јевгенија А. Карпиловска: Приступ опису иновација у савременој украјинској неографији	124
Ievgeniia A. Karpilovska: The Approaches to the Description of Innovations in the Modern Ukrainian Neography	125

Сергей А. Борисов, Глеб П. Пилипенко: Дискурсивные практики и метаязыковое комментирование в речи представителей национальных меньшинств Боснии и Герцеговины (на примере славянских сообществ Республики Сербской)	127
Сергеј А. Борисов, Глеб П. Пилипенко: Дискурсивне праксе и метајезички коментари у говору представника националних мањина Босне и Херцеговине (на примеру словенских заједница у Републици Српској)	155
Sergey A. Borisov, Gleb P. Pilipenko: Discursive Practices and Metalinguistic Comments in the Speech of Representatives of National Minorities in Bosnia and Herzegovina (the Case of Slavic Communities in the Republic of Srpska)	155

Прилози

Bibliographia personalis у часопису <i>Јужнословенски филолог</i> (В л а д и м и р Б. Ж и в а н о в и ћ)	157
--	-----

Некролози

Радoje Симић (1938–2020) (Милош Ђ. Окука)	173
---	-----

Прикази и критика

<i>Введение в славянскую филологию : пособие.</i> А. А. Кожина (ред.). Минск: Белорусский государственный университет, 2019, 287 стр. (Н и к и т а В. С у п р у н ч у к)	181
Е. В. Падучева. <i>Эгоцентрические единицы языка</i> . Москва: Издательский дом ЯСК, 2019, 440 стр. (А н а К р е ч м е р)	186
Веселина Ђуркин. <i>Сложени зависни везници у српском језику и њихова функционалност илска дисџрибуција</i> . Београд: Јасен, 2018, 466 стр. (М и л о ш М. К о в а ч е в и ћ)	193
<i>Исходишња 5</i> . Михај Н. Радан (ур.). Темишвар: Савез Срба у Румунији, Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији, Филолошки, историјски и теолошки факултет Западног универзитета у Темишвару – Ниш: Филозофски факултет Универзитета у Нишу, 2019. (Б р а н к и ц а Ђ. М а р к о в и ћ)	201
<i>Два века в двадцати словах.</i> Н. Р. Добрушина, М. А. Даниель (отв. ред.). Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2016, 453 стр. (С т е ф а н Д. М и л о ш е в и ћ)	209

<i>Славянская историческая лексикология и лексикография: сб. научных трудов. Вып. 2. В. Н. Калиновская, И. А. Малышева (отв. ред.). СПб.: Институт лингвистических исследований РАН, 2019, 317 стр. (Д р а г а н а М. К е р к е з)</i>	217
--	-----

Регистры

Регистар кључних речи LXXVI књиге <i>Јужнословенског филолога, св. 2</i>	223
Регистар имена LXXVI књиге <i>Јужнословенског филолога, св. 2</i>	225
Напомена	241

ISSN 0350-185X, – Књ. 76, св. 2 (2020), стр. 15–25

UDK: 811.163.3'373.611

COBISS.SR-ID: 28555017

DOI: <https://doi.org/10.2298/JFI2002015M>

Примљено: 26. маја 2020.

Прихваћено: 9. јуна 2020.

Оригинални научни рад

Марјан Д. Марковиќ*

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје

Филолошки факултет „Блаже Конески“

АНАЛИЗА НА ФОРМАЛНАТА И СЕМАНТИЧКА ДЕРИВАЦИЈА НА ПРАСЛОВЕНСКИОТ КОРЕН **DVIG*- ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Овој текст се осврнува на анализа на формалната и семантичка деривација на прасловенскиот глаголки корен **dvig*- кој е еден од оние прасловенски глаголки корени кои во себе имаат вградена семантичка компонента којашто се однесува на основното човеково 'преместување во просторот'. Во македонскиот јазик се образувале две семантички јадра кои се надоврзуваат на двете коренски форми (**dvig*- и **dig*-) кои ги континуирале двете основни значења на овој прасловенски глаголки корен: 1. 'преместување во просторот' и 2. 'преместување во просторот **кон горе**'.

Клучни зборови: антропоцентрично-спацијална јазична теорија, семантичка деривација, македонски јазик, семантика, глаголки корени.

Семантичката деривација претставува процес во јазичната еволуција преку кој може да се набљудува системскиот пренос на информации од семантичкиот континуум во лексиконот на јазикот. Семантичката деривација овозможува анализа на хронолошкиот развој на семантичките компоненти вградени во лексичките единици. На тој начин можеме да утврдиме како од појдовната семантика (значење) на дадениот корен до значењето на анализираниот назив нараснуваат поттикнути од амбиенталното окружување асоцијативни низи во кои се содржани основните семантички компоненти.

Во текот на јазичната еволуција основните семантички компоненти претставуваат нераскинлива врска со формалните деривати од соодветниот корен. Овој став ќе го поткрепиме потпирајќи се на антропоцентрично-

* markovic@ukim.edu.mk

спацијална теорија за јазикот, односно ќе се обидеме да ги верификуваме поставките дека низ процесите на семантичка деривација може да се набљудуваат асоцијативните низи кои често водат потекло од основните човечки дејства, состојби и движења. Тие асоцијативни низи ги задржуваат основните семантички компоненти пренесувајќи се од човекот, просторот, времето што го претставуваат реалниот свет, па сè до мисловното, апстрактното, метајазичното, претставувајќи го менталниот свет.

Семантичката деривација е во постојана интеракција и со „хаотичниот“ сегмент на јазичната еволуција овозможувајќи влез на лексички единици неповрзани со заеднички семантички компоненти, при што тука пред сè главна улога имаат природните, културните, општествените и цивилизациските влијанија кои претставуваат главен извор на асоцијативно поврзување. Овие лексеми влегуваат директно во лексиконот и не се меѓу себе поврзани со заеднички семантички компоненти. Од друга страна, дел од лексемите навлезени под влијание на околината/амбиентот си го наоѓаат своето место на дендритите на семантичката деривација преку поврзување на семантичките компоненти.

Доколку се набљудува јазичната еволуција на македонскиот јазик, може да се забележат две тенденции: едната оди во правец на зачувување и континуирање на наследените словенски карактеристики (како во граматичкиот, така и во лексичкиот систем), а другата тенденција оди во правец на постојана адаптација на јазичната структура мотивирана од непосредниот контакт со другите балкански јазици. Граматичкиот систем се модификува и се појавуваат потранспарентни граматички показатели за оние семантички категории кои се најважни за воспоставување поеднозначна и појасна комуникација. Лексичкиот систем постојано се надополнувал со нови елементи и се прилагодувал на непосредните културни и општествени влијанија, а особено во периодот на интензивниот меѓујазичен контакт во рамките на Балканската јазична заедница.

При анализата на лексичките средства кои пренесуваат информација од семантичкиот континуум, доаѓаме до заклучок дека голем дел од прасловенските глаголски основи кои се однесуваат на прототипните човекови позиции, движења и активности со рака, најдобро го покажуваат овој процес и овозможуваат хронолошко следење на нивната формална и семантичка деривација (Марковиќ, Тополињска 2019). Тој процес овозможува да се набљудуваат и анализираат деривациските дендрити кои во себе ги задржуваат основните (одликувачки) семантички компоненти.

Семантичката компонента 'преместување (на човекот) во просторот' на словенската територија се реализира на различен начин, а пошто на таа диференциција ги наоѓаме веќе на етапа на прасловенската јазична заедница. Формалните показатели на предикатот '(се) движи' се доста различни во словенските јазици, но сепак сите тие во себе ја но-

сат истата семантичка компонента 'преместување во просторот' – прототипно поврзана со човекот, а потоа преку процесите на семантичка деривација пренесена и во менталниот свет на човекот.

1. ЕТИМОЛОШКА АНАЛИЗА

Прасловенскиот глаголски корен **dvig-* е еден од оние глаголски корени коишто го означуваат основното ненасочено преместување на човекот во просторот, за разлика од предикатите од типот 'паѓа', 'станува', 'води', 'следи' каде што покрај семантичката компонента 'основно човеково преместување во просторот' е вграден и правецот на просторната оска: кон долу, кон горе, кон напред, зад 'првиот човек' и слично. Имено, според Скок (Скок 1971: 401), од оваа основа се развива глаголската форма **dvigati* со основно значење на 'крева, подигнува нагоре во просторот' и 'се преместува во простор'. Според Скок (1971: 401), во дел од јужнословенските јазици (српски и хрватски) согласката *v* отпаѓа уште во 14. век и глаголот се реализира како **dizati, dižem*. Во старословенскиот и во другите словенски јазици согласката *v* не отпаднала и се развиле бројни деривати (ФАСМЕР 1986: 330). Во полскиот јазик (BORYŚ 2006: 147) од 16. век е позната глаголската форма *dźwigać* со значење 'преместување нагоре', 'пренесување од место на место со труд/мака'. Интересно е тоа дека во македонскиот јазик се јавуваат деривати и од двете форми (**dvig-* и **dig-*) и секоја од нив си презела по една семантичка компонента, при што едното формално деривациско јадро ја вградило семантичката компонента 'преместување во просторот', а другото ја задржало семантичката компонента 'преместување во просторот кон горе'.

1. Формална деривација на глаголскиот корен **dvig-* а) **dvig-*

Оваа глаголска основа (со зачувано *v*) во македонскиот јазик дала голем број деривати. Таа основа станала продуктивна како за образување свршени, така и за образување несвршени глаголи. Од оваа глаголска основа се развила основната непрефиксирана глаголска форма (*се*) *движи*. Од неа пак се развиле глаголски деривати кои со помош на префиксите и суфиксот *-ува* образувале видски парови: *движи, заддвижи-задвижува, ѝораздвижи-ѝораздвижува, ѝридвижи-ѝридвижува, раздвижи-раздвижува, сѝоддвижи-сѝодвижува*... Продуктивноста на оваа глаголска основа не е толку голема, но покрива големо семантичко поле во однос на 'преместувањето во просторот'. Во рамките на именските и придавски деривати, би ги издвоиле следниве: *двигаѝел, ѝодвиѝ, движење, движевчи, движен, ѝодвижен, раздвижен, задвижен, ѝридвижен*...

б) **dig-*

Оваа глаголска основа (со испуштено *в*) во македонскиот јазик дала уште поголем голем број деривати, особено во глаголскиот систем. Тука е интересно што македонскиот јазик, при преструктурирањето на глаголскиот (особено видскиот) систем се поместил од повеќето наследени словенски модели за имперфективизација и ја вклучил перфективизираната основа со формантот **-н-** за образување нови видски парови. За специфичност на македонскиот јазик во однос на глаголската деривација на основата **dig-* може да се смета и тоа дека видските парови се образуваат од само една основа, додека имперфектната основа **diz-* настаната со алтернација *g > z(ž)*, станала сосема непродуктивна за разлика од некои други словенски јазици; на пр. во српскиот: *дизајџи-дижем*, *надизајџи-надижем*, *џодизајџи-џодижем*, *џридизајџи-џридижем*, *уздизајџи-уздижем*... Во случајот со глаголската основа **dig-*, таа улога ја презел продуктивниот суфикс за имперфективизација (*-ува*), кој се наложува врз само една (најчесто свршена или перфективизирана) основа. Тенденцијата на македонскиот јазик да образува видски парови од едно јадро, најчесто од перфективната/перфективизираната основа најмногу се огледа во глаголските зборобразувачки модели во југозападните македонски говори (Видоески 1999: 239). Тоа овозможило поеднозначна видска диференцијација на глаголите, при што покрај старите вокални и консонантски алтернации, на сцена стапиле и префиксите и суфиксите како видски модификатори. Развојот на македонскиот јазик во мултијазична и мултикултурна средина придонел кон потребата тој постојано да се адаптира при што старите морфонолошки разликувачки (пред сè видски) експоненти најчесто ги заменуваат со транспарентни показатели, како што е и во случајот со формалната глаголска деривација на основата **dig-*.

Така, покрај наследениот модел *дигне-дига*, *воздигне-воздига*, *џодигне-џодига*..., македонскиот јазик образувал голем број видски парови со вторична имперфективизација преку суфиксот *-ува* кој се наслојува на перфективизираната основа: *воздигне-воздигнува*, *задигне-задигнува*, *издигне-издигнува*, *надигне-надигнува*, *џодигне-џодигнува*, *џридигне-џридигнува*, *раздигне-раздигнува*...

Во именскиот и придавскиот систем се јавуваат неколку деривати: *дигалка*, *дигач*, *дигнајџи*, *воздигнајџи*, *воздигнување*, *издигнајџи*, *издигнување*/*издигање*, *џодигнајџи*, *џодигнување*/*џодигање*...

2. Семантичка деривација на глаголскиот корен * *dvig-*

Како и кај повеќето прасловенски глаголски корени кои се однесуваат на основните човекови позиции, движења и активности со рака, така и кај прасловенскиот глаголски корен **dig-* одликувачката вграде-

на семантичка компонента прототипно е поврзана со човекот и неговиот однос/активност во рамките на просторот. Во овој случај се однесува на *човековото преместување во просторот*. Токму поради прототипната поврзаност со човекот и неговото преместување во просторот, основната семантичка компонента вградена во коренот лесно може да се пренесе низ материјалниот свет, потоа преку општествено цивилизацискиот, па сè до менталниот свет. Доколку ја развиеме прототипната вградена семантичка компонента, можеме да забележиме дека најважниот сегмент во таа човекова активност е 'преместување во просторот со подигање на ногата'. Како што спомнавме погоре, паралелно со оваа семантичка компонента се развила и поопштата семантичка компонента 'преместување во просторот кон горе', при што нејзин формален показател е претставен преку глаголскиот корен **dig-*.

2.1. **dvig-*

Основната (одликувачка) семантичка компонента содржана во прасловенскиот глаголски корен **dvig-* би можеле да ја опишеме како 'преместување во просторот', првично поврзана со човековото совладување на просторот, а потоа преку процесите на формална и семантичка деривација пренесена и во материјалниот и менталниот човеков свет.

Примери¹:

а) реален свет

1. *Лекароџи му ѝрејорача да се движи.*
2. *Досџа седиши, ѝреба да се ѝораздвижиши малку.*
3. *Будно го следи движењето на сојругаџа.*
4. *Се раздвижија луѓето.*
5. *Луѓето се ѝриддвижија кон шалиџероџи во банкаџа.*
6. *Сиџана да ги ѝораздвижи нозете.*
7. *Ги движи ѝрсџиџи.*
8. *Камionoџи се движеше кон градоџи.*
9. *Возачоџи го ѝриддвижи авџиобусоџи кон ѝероноџи.*
10. *Водаџа го движи воденичкиоџи камен.*

б) ментален свет

1. *Темџераџураџа се движи до дваесет сџеџени.*
2. *Таа ги движи рабоџиџи во образованието.*
3. *Неговиоџи говор го ѝораздвижи мислењето на членовиџи.*
4. *Ги раздвижи скриениџи сили на народоџи.*
5. *Тој сам го раздвижи кулџурниоџи живоџи на градоџи.*
6. *Тој е сџодвижник на оџиџиесџивениџи ѝромени.*
7. *Париџи се основниоџи двиџаџел.*

¹ Македонските примери се преземени од Дигиталниот речник на македонскиот јазик (<http://www.makedonski.info/>).

Примерите покажуваат дека во реалниот свет доминантна е семантичката компонента 'преместување во просторот', која од човекот и неговото 'преместување во просторот' се пренесува и на другите сегменти од реалниот свет (*Водаѿа го движи воденичкиот камен*). Кај примерите кои се однесуваат на менталниот свет, семантичката компонента се воопштува и ја губи компонентата 'простор' што овозможува поголема метафоризација на семантичкиот концепт 'преместување'.

2.2. *dig-

Основната (одликувачка) семантичка компонента содржана во прасловенскиот глаголки корен *dig- би можеле да ја опишеме како 'преместување во просторот **кон горе**', првично поврзана со начинот на човековото совладување на просторот (со подигање на ногата), при што глаголската основа *dig- ја задржала само семантичката компонента 'преместување во просторот кон горе' која се огледа во сите деривати, како во материјалниот, така и во менталниот човеков свет.

Примери:

а) реален свет

1. *Ја дига главаѿа и го гледа.*
2. *Го дигнаа во ѿри часот ѿ ѿолнок.*
3. *Ја дигна книгаѿа од ѿодот.*
4. *Гулабиѿе се дигнаа до облаци.*
5. *Сонцеѿо се дигна.*
6. *Градбаѿа се воздигаше високо над облациѿе.*
7. *Таа го задигна фусѿанот и загази во водаѿа.*
8. *Над селскиот ѿат се издига еден голем рид.*
9. *Чадоѿ од цигариѿе се издигаше нагоре.*
10. *Војниот ја надигна ѿушкаѿа да нанишани.*
11. *Болничарот го ѿодигна болниот на нозе.*
12. *Тој ја ѿодигна ѿорбаѿа и сеѿи дека е многу ѿешка.*
13. *Младоженецот ѿ го ѿодигна велоѿ на невесѿаѿа и ја бакна.*
14. *Се ѿридигна малку да види кој доаѓа.*
15. *Се ѿриѿодигна од ѿосѿелаѿа.*

б) ментален свет

1. *Тоа ја ѿодига јавнаѿа свесѿ.*
2. *Ја дига ѿонудаѿа.*
3. *Многу ја дигнал ценаѿа на ѿиѿеркиѿе.*
4. *Се дигаѿ на бунѿ ѿроѿив власѿа.*
5. *Идниот ден му се дигна ѿемѿераѿураѿа на 40 сѿеѿени.*
6. *Песнаѿа ја воздига душаѿа.*

7. *Неговата ѝ праведна борба го воздигна до легенда.*
8. *Обожувачите ја издигнале на ситејен на небесна царица.*
9. *Приказната ја издигна на ситејен на легенда.*
10. *Тој се издигнал над личниот интерес.*
11. *Дедо ми сам ги ѝ одигнал своите и децата на браќа му, кој загинал во војната.*
12. *Овие култура на народот се ѝ одигна на ѝ високо ниво.*
13. *Во последните две години ние го ѝ одигнавме својот стандард.*

Како што може да се види од примерите, во првиот блок примери (реален свет) доминантна е семантичката компонента 'преместување во просторот **кон горе**', при што префиксираните глаголи носат мала семантичка модификација во однос на правецот (*из-*, *воз-*, *ѝо-* *на-*) и интензитетот (*раз-*, *ѝри-*, *ѝриѝо-*) на преместувањето. Од друга страна пак при преносот на основната семантичка компонента од реалниот во менталниот свет, се губи просторната компонента 'кон горе', но таа останува како општ концепт 'горе – повисоко – подобро – попосакувано' и затоа најчесто тоа преместување 'кон горе' во менталниот свет се пренесува како 'поместува на повисоко ниво' за што сведочат и горните примери.

ЗАКЛУЧОК:

Од спроведената анализа на формалната и семантичка деривација на прасловенскиот глаголски корен * *dvig-* може да се заклучи дека оние глаголски корени кои во себе носат вградени семантички компоненти прототипно поврзани со човекот и неговиот однос кон просторот (позиција, движење, преместување, активности со рака) имаат најголем потенцијал преку метафоризација и асоцијација да се пренесат од реалниот човеков свет до менталниот/апстрактен свет.

Прототипната семантичка компонента вградена во овој прасловенски глаголски корен може да ја развиеме како 'човеково преместување во просторот', вградена во глаголскиот корен **dvig-* и 'преместување во просторот **кон горе**', вградена во глаголскиот корен **dig-*. Секако, оваа семантичка компонента исто така е прототипно поврзана со човекот и неговото совладување на просторот, односно начинот на тоа совладување – 'подигање на ногата кон горе'. Во реалниот свет и двете семантички компоненти се цврсто вградени во соодветните глаголски, именски и придавски деривати, додека во менталниот свет концептот за 'простор' се губи и на површина избива семантичката компонента 'преместување' во однос на дериватите од глаголскиот корен **dvig-*, а кај дериватите од глаголскиот корен **dig-*, на површината избива поширокиот концепт 'горе – повисоко – подобро – попосакувано'.

Македонскиот јазик покажува една специфичност и посебност во однос на другите словенски јазици со тоа што ги зачувал и двете глаголски основи (**dvig-* и **dig-*) кои се специјализирале за две одделни семантички полиња со издвојување на компонентата 'кон горе' од општиот концепт 'преместување' и нејзино приклучување кон соодветната глаголска основа. Со тоа, македонскиот јазик, за разлика од другите словенските јазици кои презеле само по една основа, ги презел двете основи и ги поврзал процесите на формална и семантичка деривација со првичните значења на двата глаголски корени уште од прасловенскиот период. Сето ова ни потврдува дека македонскиот јазик успеал на свој специфичен начин да ги покрие тие семантички полиња кои во другите словенски јазици се претставени со сосема различни глаголски корени.

Сето ова, од една страна ни ја потврдува антропоцентрично-спацијалната поставеност на човековиот јазик, а од друга страна ни покажува во колкава мера македонскиот јазик го вградил во својот лексички систем богатото прасловенско наследство и механизмите на формалната и на семантичката деривација. Исто така, низ оваа анализа можеме да проследиме како македонскиот јазик ги искористил и наследените а и сопствените механизми (за видска и формална деривација) за да може уште подлабоко да ја истакне семантичката диференцијација притоа обидувајќи се што поверно да ја отслика концептуализацијата на светот, а притоа постојано адаптирајќи се во однос на влијанијата од непосредната околина.

Корисџена лиџераџура

- ВЕЛЕВА, С. *Тенденции во зборообразувањето во македонскиот јазик*. Скопје, 2006.
- [VELEVA, S. *Tendencii vo zboroobrazuvanjeto vo makedonskiot jazik*. Skopje, 2006]
- ВИДОЕСКИ, Б. 1994. „Модели на имперфективни глаголи“, *XX научна дискусија на меѓународен семинар за македонски јазик, лиџераџура и кулџура, Охрид, 30. VII – 13. VIII. 1993 година*, 29–44, препечатено во *Дијалекџиџиџе на македонскиот јазик*, том 3, изд. МАНУ, 1999.
- [VIDOESKI, B. 1994. „Modeli na imperfektivni glagoli“, *XX naučna diskusija na meѓunaroden seminar za makedonski jazik, literatura i kultura, Ohrid, 30. VII – 13. VIII. 1993 godina*, 29–44, prepečateno vo *Dijalektite na makedonskiot jazik*, tom 3, izd. MANU, 1999]
- ГОЛОМЪ, З. „За ‘механизмот’ на словенско-романските односи на Балканскиот полуостров“. *Македонски јазик XXI*, 1970: стр. 115–32.
- [GOLOMB, Z. „Za ‘mehanizmot’ na slovensko-romanskite odnosi na Balkanskiot poluostrov“. *Makedonski jazik XXI*, 1970: str. 115–32]
- КОНЕСКИ, Б. (ред.). *Речник на македонскиот јазик со срџско-хрваџски џолкувања*. Скопје: Македонска книга, 1986.

- [KONESKI, B. (red.). *Rečnik na makedonskiot jazik so srpsko-hrvatski tolkuvanja*. Skopje: Makedonska kniga, 1986]
- КОНЕСКИ, Б. *Грамаѓика на македонскиот јазик*. Скопје: Култура, 1981.
- [KONESKI, B. *Gramatika na makedonskiot jazik*. Skopje: Kultura, 1981]
- КОНЕСКИ, К. *Зборообразувањето во современиот македонски јазик*. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филолошки факултет „Блаже Конески“, 2003.
- [KONESKI, K. *Zboorobrazuvanjeto vo sovremeniот makedonski jazik*. Skopje: Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“, Filološki fakultet „Blaže Koneski“, 2003]
- МАРКОВИЌ, М., З. Тополинска. *Македонски ~ полски : Семантичка деривација на одбрани прасловенски корени*. Скопје: МАНУ, 2019: стр. 177.
- [MARKOVIĆ, M., Z. Topolinjska. *Makedonski ~ polski : Semantička derivacija na odbrani praslovenski koreni*. Skopje: MANU, 2019: str. 177]
- МУРГОСКИ, З. *Толковен речник на современиот македонски јазик*. Скопје, 2011.
- [MURGOSKI, Z. *Tolkoven rečnik na sovremeniот makedonski jazik*. Skopje, 2011]
- ТОПОЛИНСКА, З. „Derywacja sematyczna“. У: Рајна Драгићевић (ур.). *Путивима речи, зборник радова у част Даринки Горјан Премк*. Београд: Универзитет у Београду, 2017: стр. 341–344.
- [TOPOLINJSKA, Z. „Derywacja sematyczna“. U: Rajna Dragičević (ur.). *Putevima reči, zbornik radova u čast Darinki Gortan Premk*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, 2017: str. 341–344]
- ФАСМЕР, М. *Этимологический словарь русского языка*. Москва, 1986.
- [FASMER, M. *Ztimologičeskij slovar' ruskkogo āzyka*. Moskva, 1986]
- ФРИДМАН, В. *Македонистички сџудии*. Скопје: МАНУ, 2011.
- [FRIEDMAN, V. *Makedonistički studii*. Skopje: MANU, 2011]
- BORYŚ, W. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2006.
- BUCK, C. D. *A Dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*. Chicago: University of Chicago Press, 1949 (reprinted 1988).
- FRIEDMAN, V. A. *The Grammatical Categories of the Macedonian Indicative*. Columbus, Ohio: Slavica Publishers, Inc., 1977.
- KITTLA, S., K. Vasti, J. Ylikoski (eds.). *Case, Animacy and Semantic Roles*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2011.
- LYONS, J. *Semantics*. Volumes I, II. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1977.
- MALLORY, J. P., D. Q. Adams (eds.). *Encyclopedia of Indo-European Culture*. London and Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers, 1997.
- MALLORY, J. P., D. Q. Adams (ed.). *The Oxford Introduction to Proto-Indo-European and the Proto-Indo-European World*. New York: Oxford University Press, 2006.
- MARKOVIĆ, M. „Околу реструктурирањето на глаголскиот систем во македонскиот јазик (во балкански контекст)“. *Balkanistica: Macedonia past and present : proceedings from the Ninth Macedonian – North American Conference on Macedonian Studies*, Vol. 30, Issue 2, University, MS: South East European Studies Association, 2017: pp. 175–185.
- MIKLOSICH, F. *Etymologisches Wörterbuch der Slavischen Sprachen*. Wien, 1886.

- SHIELDS, K. C. *A History of Indo-European Verb Morphology*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1992.
- SKOK, P. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1971.
- ŚLAWSKI, F. *Słownik prasłowiański I*. Warszawa: Ossolineum, Wydawnictwo Naukowe DWN, 1974.
- SOLECKA, K. M. *Semantyka czasowników ruchu w języku macedońskim*. Katowice: Uniwersytet Śląski, 1983.
- TOPOLIŃSKA, Z. "Anthropocentric Language Theory as Organizing Principle of the Slavic Case System". *Biuletyn Polskiego towarzystwa językoznawczego* 52 (1996): pp. 57–72.
- TOPOLIŃSKA, Z. *Anthropocentric Case Theory: How are Humans coded in Discourse?*. The Kenneth E. Naylor Memorial Lecture Series in South Slavic Linguistics. No. 6. New York, USA: Beech Stave Press, 2014.
- TOPOLIŃSKA, Z. „Kręte drogi prasłowiańskiego dziedzictwa“. *Zmiana Perspektywy*. Kraków: PAU, 2015: pp. 95–133.
- TOPOLIŃSKA, Z., M. Markovikj. "An insight into the history of Balkan Slavic languages. Macedonian perspective". *Linguistica Copernicana*, Vol. 13 (2016): pp. 35–65. Toruń.
- VIDOESKI, B. "Morphological Patterns of Imperfective Verbs in Dialects of the Macedonian Language". *Balkanistica* 10 (1997): pp. 411–429.
- WIERZBICKA, A. *Semantic Primitives*. Frankfurt/M., Germany: Athenäum Verlag, 1972.

Марјан Д. Марковиќ
 Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје
 Филолошки факултет „Блаже Конески“

ФОРМАЛНА И СЕМАНТИЧКА ДЕРИВАЦИЈА ПРАСЛОВЕНСКОГ ГЛАГОЛСКОГ КОРЕНА *ДВИГ- У МАКЕДОНСКОМ ЈЕЗИКУ

Предмет анализе у овом раду је глаголски корен ***двиг-**, чији се формални и семантички развој може пратити још од прасловенског периода. Ово истраживање почива на антропоцентрично-просторној теорији језика, помоћу које се може испитати како основне значењске компоненте садржане у неким глаголским коренима који се односе на основне положаје и покрете људске шаке, као и радње које се шакама изводе, могу да стекну пренесено значење и да се уздижу током еволуције дате концептуализације (материјалног и менталног домена). Аутор анализира изведенице од прасловенског глаголског корена ***двиг-** / ***диг-** које садрже значењске компоненте „кретање човека у простору“ и „кретање у простору навише“, које су током еволуције језика пренесене у ментални домен, при чему су задржале само основне појмове „кретања“ и широко схватање да „навише“ означава „виши ниво“, који се у менталном домену доживљава као „бољи, пожељнији“. Аутор анализира и како формалне глаголске и именичке изведенице преносе ову значењску информацију током развоја језика, како у стварном, тако и у менталном домену.

Кључне речи: антропоцентрично-просторна теорија језика, семантичка деривација, македонски језик, семантика, глаголки корени.

Marjan D. Marković
Saints Cyril and Methodius University in Skopje
Blaže Koneski Faculty of Philology

FORMAL AND SEMANTIC DERIVATION OF THE PROTO-SLAVIC VERBAL ROOT *DVIG- IN THE MACEDONIAN LANGUAGE

The subject of analysis in this paper is the verbal root ***dvig-**, whose formal and semantic development can be followed ever since the Proto-Slavic period. The research is based on anthropocentric-spatial language theory, which enables the analysis of how basic semantic components embedded in some verbal roots representing basic human positions, movements and activities with hand, can be transferred and elevated by the evolving conceptualisation (of the material and mental world). The author analyses the derivatives of the Proto-Slavic verbal root ***dvig-** / ***dig-** with the embedded semantic components 'human relocation in space' and 'relocation in space upwards', which during language evolution have been transferred into the mental domain, preserving only the basic concept of 'relocation' and the broad concept that 'upwards' refers to 'a higher level', which is perceived as 'better, more desired' in the mental world. The author also analyses how these formal verbal and nominal derivatives carry this semantic information through language evolution, both in real and in mental world.

Keywords: anthropocentric-spatial language theory, semantic derivation, Macedonian language, semantics, verbal roots.